

Grundlagsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om omskifte och skyldighet att återbära egendom

Till lagutskottet

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om omskifte och skyldighet att återbära egendom (RP 72/2015 rd): Ärendet har remitterats till grundlagsutskottet för utlåtande. Utlåtandet ska lämnas till lagutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Salla Silvola, justitieministeriet
- professor Markku Helin
- professor Mikael Hidén
- professor Urpo Kangas
- juris doktor, docent Liisa Nieminen.

Utskottet har fått ett skriftligt yttrande av

- biträdande professor Juha Lavapuro.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att det i ärvdabalken tas in ett nytt kapitel om omskifte och skyldighet att återbära egendom.

Förslaget hänför sig delvis till den nya faderskapslagen, som träder i kraft den 1 januari 2016. Lagarna avses träda i kraft samtidigt som den nya faderskapslagen.

De föreslagna bestämmelserna i propositionens motiv till lagstiftningsordning har bedömts mot jämlikhetsbestämmelserna i 6 § och egendomsskyddet i 15 § i grundlagen. Dessutom anses förslaget främja rättssäkerheten och förutsägbarheten. Enligt regeringen kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Eftersom propositionen utgår från grundlagsutskottets tidigare ut-

Utlåtande GrUU 7/2015 rd

låtande och ställningstagandena där om behovet av lagstiftningsändringar, finner regeringen det motiverat att propositionen förs till grundlagsutskottet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Lagförslaget

I propositionen föreslås ett nytt 23 a kap. i ärvdabalken om omskifte och skyldighet att återbära egendom. Avsikten är att ta in materiella och formella bestämmelser om fall, där en arvinges eller testamentstagares rätt till arv har åsidosatts vid ett tidigare förrättat skifte. De föreslagna bestämmelserna är tillämpliga både på när en arvinges eller testamentstagare rätt till arv existerade redan när det arvskifte som ska ändras förrättades, och å andra sidan på fall då t.ex. det förhållande som medför arvsrätt fastställs först efter förrättat arvskifte.

Den föreslagna regleringen består av bestämmelser om återbäringsskyldighetens innehåll och om förfarandet vid omskifte. Grundtanken är att den som fått del av ett dödsbos egendom återbär den egendom hen fått vid det tidigare verkställda arvskiftet för att omskifte ska kunna förrättas. Om den som yrkar på omskifte har fått ställning av arvtagare först efter att skifte har förrättats, kan den återbäringsskyldige välja att betala en penningersättning till dödsboet som motsvarar värdet av den egendom som hen har fått för mycket.

Förslaget innehåller bestämmelser också för de fall att egendomen inte längre finns kvar eller el-ler skadats. Återbäringsskyldigheten kan under vissa förutsättningar jämkas.

Bakgrund

Propositionen har samband med den faderskapslag som träder i kraft vid ingången av 2016 och som tillkommit med grundlagsutskottets medverkan (GrUU 46/2014 rd). I utlåtandet förutsatte grundlagsutskottet att faderskapslagen ändras så att barn födda utom äktenskapet före den 1 oktober 1976 inte särbehandlas i förhållande till barn födda utom äktenskapet efter den nämnda tidpunkten när det gäller de arvsrättsliga konsekvenserna av ett fastställt faderskap. Utskottet betona- nade att likabehandling i detta sammanhang innebär att likalydande bestämmelser och tolkningar måste tillämpas på vardera gruppen t.ex. när det gäller villkoren för återgång av arvskifte. Grund- lagsutskottet ansåg emellertid att lagstiftaren inom ramen för sin prövningsrätt kan begränsa lag- stiftningens retroaktiva konsekvenser för att trygga egendomsskyddet för arvingarna och det där- till anknutna skyddet för berättigade förväntningar samt den allmänna rättstryggheten (GrUU 46/ 2014 rd, s. 10). Resonemanget ledde till att faderskapslagens 67 § kompletterades med en bestäm- melse som ger också den som är född utom äktenskapet före den 1 oktober 1976 arvsrätt. Ret- roaktiviteten begränsades emellertid med grundlagsutskottets godkännande så att arvsrätt i regel föreligger endast i de fall där arvlåtaren har avlidit efter den 31 januari 2012.

Utöver synpunkterna på lagstiftningsordningen ansåg grundlagsutskottet vidare att statsrådet, bland annat av konstitutionella skäl och skäl som sammanhänger med konsekvenserna av fast- ställande och upphävande av faderskap, bör inleda beredning av lagstiftning om återgång av arv där förutsättningar, rättsverkningar och förfaranden i samaband med återgång preciseras så nog-

Utlåtande GrUU 7/2015 rd

grant som möjligt. Utskottet ansåg det viktigt att i det fästs avseende vid parternas vetskap om ställningen som arvtagare och möjligheten att därmed agera inom en skälig tid (GrUU 46/2014 rd, s. 11). När riksdagen antog den nya faderskapslagen godkände den två uttalanden i vilka det bland annat förutsattes att regeringen börjar bereda lagstiftning om återgång av arvskifte och återbäringsskyldighet (RSv 235/2014 rd).

En konstitutionell bedömning av lagförslaget

Genom de föreslagna bestämmelserna tillmötesgår riksdagens krav på en lagreform. Bestämmelserna ska tillämpas på alla arvingar och testamentstagare som blivit åsidosatta vid tidigare förrättade arvskiften. Reformen är synnerligen motiverad med avseende på jämlikhetsbestämmelserna i 6 § i grundlagen. Konsekvensen blir att personer födda utom äktenskapet före den 1 oktober 1976 respektive personer födda utom äktenskapet efter detta datum inte längre försätts i olika ställning. Begränsningen av arvsrätten i tid i och med 67 § i den nya faderskapslagen har tillkommit med grundlagsutskottets godkännande. De föreslagna bestämmelserna skapar inga problem i skenet av grundlagens jämlikhetsbestämmelser.

Ett omskifte efter ett lagligt förrättat och lagakraftvunnet arvskifte är ett intrång i arvingarnas egendomsskydd enligt 5 § i grundlagen. Detta har inte setts som ett problem, i synnerhet inte när intrånget sker med stöd av gällande lag. Utskottet har varit något mer kritisk till lagstiftning som medför betydande ändringar i arvskiften som har förrättats före lagens ikraftträdande. När förslaget till faderskapslag behandlades ansåg utskottet emellertid att grunderna för egendomsskyddet inte väger lika tungt som kravet på att barn födda utom äktenskapet under en viss tid inte får diskrimineras (GrUU 46/2014 rd, s. 9/II). Mot bakgrunden av 15 § i grundlagen är också det förslag till materiella och formella bestämmelser om omskifte återbäringsskyldighet, som förtydligar nuläget och den framtida tillämpningen av den nya faderskapslagen, oproblematiska. Bestämmelserna i 8 § i lagförslag 1 om jämkning av återbäringsskyldighet kan dessutom anses motiverade med hänsyn till proportionalitetskravet vid inskränkningarna i egendomsskyddet.

Förslaget till nytt 23 a kap. i ärvdabalken uppfyller enligt utskottets mening också kraven på exakthet och noggrann avgränsning.

Annat

I paragrafen finns inga bestämmelser om ersättning för kostnader som orsakas av omskifte och återbäringsskyldighet i fall som avses i 67 § i faderskapslagen. Grundlagsutskottet anser att lagutskottet kunde bedöma behovet av bestämmelser om detta i ärvdabalken.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Grundlagsutskottet anser

att lagförslagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Utlåtande GrUU 7/2015 rd

Helsingfors 17.11.2015

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Annika Lapintie vänst
vice ordförande Tapani Tölli cent
medlem Simon Elo saf
medlem Anna-Maja Henriksson sv
medlem Hannu Hoskonen cent
medlem Antti Häkkänen saml
medlem Ilkka Kantola sd
medlem Kimmo Kivelä saf
medlem Antti Kurvinen cent
medlem Markus Lohi cent
medlem Leena Meri saf
medlem Wille Rydman saml
ersättare Mats Löfström sv.

Sekreterare var

utskottsråd Petri Helander.